

AZ ANTIINTELLEKTUALIZMUS FELTÁMADÁSA

Nem látunk sokat itt, távol Magyarországon abból, ami Európában történik; csak fényjeleket látunk felvillanni, s messzi üzeneteket hallunk, töredékdallamokat s el-elfúló mondatokat. Ami erjedésben van, annak csak a habja csillan meg; s a hagyományos, harminc-húsz-éves fáziskülönbség most különösen fájó. Pedig, hogy szeretnénk megragadni, utánakapni, hogy szeretnénk tanulni és nézni és kapni... Több összekötőkapocs kellene és több út, — s itt nem materiális utakat s szellemi módokat, hanem befogadóképességet értünk, — mert ami ma Európában történik, mindenképpen világtörténeti dokumentum: egy most feltámadó és megszülető kultúrának, vagy ha úgy tetszik, egy most elsüllyedő életformának megnyilvánulása.

Mert amit így, ilyen távlatból leegyszerűsítve láthatunk, az ma nem más, mint ez: az irracionálé feltámadása.

Igen, az irracionálizmus győz minden vonalon; s ha kell, racionalizmus ruhájában is; ha kell, a legszigorúbb intellektuális formákba öltöztetve. Nevezheted, ahogy akarod; akár úgy monddod: a német szellem diadala, — a németeket testileg megverték, de szellemiekben győztek, hangoztatják a francia újságok, — akár úgy: a katolikum előtörése, — mondhatod ezt: a mázikus ember győzelme, vagy ezt: a misztikus élmény újrafelélése, nevezheted antropozófiának, vagy akármi másnak — a lényeg ugyanaz marad. Majsza folyik az intellektus ellen, kemény és kíméletlen, — egyes lapokban már nincs megbélyegzőbb szó ennél: intellektuális, — s Julien Bendának szülvölve és kétségbeesetten kell védekeznie, — az intellektualizmus ismét stéril, hideg, száraz, életellenes, — s Gide, aki pedig igazán az intellektus elleni lázadás egyik megindítója és vezére volt, most vén farkasként riadtan tiltakozik: „...nem értem, miért és mi ellen harcoltunk. Azt szokták mondani, nem kérünk a külföldről ránkerőszakolt barbarizmusból. Attól félek azonban, hogy ismét csak a barbarizmus furakodik sorainkba be, ezúttal a szabadság képében, s ti, mindnyájan kedvelitek, pártoljátok...” — írja Sartre egyik sok port felvert manifesztumával kapcsolatban.

Nem értékelünk és nem foglalunk állást; csak objektíven konstatálunk kell az irracionálizmus nagyarányú előtörését és úgy látszik időleges felülrekedését olyan területeken, ahol nem is sejtettük volna; s ilyen terület Franciaország. Az előretörés nem újkeletű, s a győzelem nem váratlan; hosszú fejlődés érkezett most el új állomásához: sok tendencia, sok megnyilvánulás most kapott értelmet. Kialakult már a végleges értéktáblázat, korunk szokása szerint antinómiában: racionalizmus — irracionálizmus; mert korunk a polarítások kora s most is polarizál, csak ezt nem fejezi ki ilyen világosan. De vigyáznod kell, mert a szavak mögött sokszor éppen ellenkező lényeg húzódik meg; mert a formulákban való hit, a kulcsszavakhoz való babonás ragaszkodás, a gondolkodásnak mind-e lustasági formái, bárha a formulák ra-

cionálisak legyenek is, távolról sem racionalizmus. Tehát: az a kényelmes-messzianisztikus álláspont, hogy bizonyos problémák egy-egy, — akár racionális ihletésű, — képlet vagy megállapítás segítségével megoldhatók, éppen úgy kritika —, tehát rációellenes, mint akár a legmitikusabb német szellem-történet. Sok ellentét esik így egybe, divatos polarizáltságok sora tűnik el.

Az intellektus-ellenességnek ma egyik legdivatosabb formája a misztika feltámadása, az, amelyet akár Huxley legújabb regényeiben láthatunk, a másik pedig az egzisztencializmus újrafelélése. E mélyen német és a legvégső konzekvenciáig antiintellektuális magatartás ma renaissance-át éli, s főképviseelője a sokat emlegetett J. P. Sartre. S mi sem jellemzőbb, mint hogy Sartre egyik legújabb cikkében, kifejtve az egzisztencializmus programját, már nem tartja azt elégnek; tovább kell lendülni, tovább kell menni — írja — és az intellektuális egyéni beágyazottságot, az egzisztenciát most már osztály-beágyazottsággá kell tennünk; mint ahogy eddig az egyéni létbe, úgy most az osztályba kell belenőni. Ezzel Sartre valójában eljut a marxizmus elvi alapjáig. Mintha csak ezeknek az elvi alapoknak *bizonyos típusú megragadása* alkalmas volna arra, hogy az egzisztencializmussal, tehát a legszélsőségesebb antiintellektualizmussal párosuljon. Milyen jelentős az ellentétek ilyen egybeesése; mikor pedig éppen a marxizmus elvi alapjairól nézve válik lehetetlenné és hamissá ez a párosítás! S végtelenül veszélyes is, mert így toldódnak el az antinómiák, *így kerülhet egy nevezőre antiracionalizmus és racionalizmus; — ami annyit jelent, hogy már nem a gondolatrendszerek lényege vagy fogalmi tartalma, hanem megragadási módja a fontos.*

Igy küzd a ráció és intuición ismét egymással a ma Európájában. Az örök harc, Voltaire és Rousseau harca kiújult, csak hogy egyre keményebben és sorsformálóbban; mert most már azt is tudjuk, hogy itt nemcsak szellemi emberek szabad párharcáról van szó; nem, hatalmasabb és kérlelhetlenebb ellenfelek vívnak csatát; és minden ütközet, a szó nem képes értelmében, vérré megy.

A szavak megsúlyosodása ma nyilvánvalóbb, mint bármikor; mert tudjuk, hogy a filozófiai tankönyvből koncentrációs tábor és gázkamra keletkeztek; s hogy halált hordoz az elme játéka.

SZABOLCSI MIKLÓS